

называлася *Акад*. У XXIV ст. да н. э. царом у Акадзе стаў *Саргон*. Ён стварыў першую ў гісторыі пастаянную армію з лучнікаў і пешых воінаў. Моцнае акадскае войска хутка заваявала Шумер. Войска Саргона паспяхова ваявала і на захадзе ад Еўфрата. У выніку ён аб'яднаў розныя землі ў адной дзяржаве. Кіраваў Саргон 55 гадоў. Магутнасць Акада захоўвалася ў часы кіравання яго сыноў і ўнукаў.

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

◆ У Месапатаміі былі добра развіты рамяство і гандаль. ◆ У канцы чацвёртага тысячагоддзя да н. э. на поўдні Міжрэчча ўзніклі першыя гарады-дзяржавы, створаныя шумерамі. ◆ У Акадзе была створана першая ў гісторыі пастаянная армія. Яго правіцель Саргон змог падпарадкаваць усё Міжрэчча.

- ❓ 1. Якія ўмовы спрыялі развіццю рамяства ў Міжрэччы? 2. З кім вялі гандаль мясцовыя жыхары? Якімі таварамі абменьваліся? 3. Дзе і калі ўзніклі першыя гарады шумераў? Чаму іх называюць дзяржавамі? 4. З дапамогай стужкі часу вызначыце: ці мог Саргон ведаць пра рэформы фараона Эхнатона? 5. Як вы лічыце, акадскі цар Саргон — аб'яднальнік або заваёўнік? Свае меркаванне растлумачце.

Падрыхтуйце невялікае паведамленне пра жыццё і дзейнасць Саргона.

§ 17. Дзяржава Хамурапі

- ?! 1. Назавіце прычыны стварэння дзяржаў у Паўднёвым Міжрэччы ў канцы чацвёртага тысячагоддзя да н. э. 2. Назавіце першыя гарады-дзяржавы.

Цар Хамурапі горда называў сябе «царом чатырох краін свету», а сваю дзяржаву — «вечным царствам, аснова якога трывала, як нябёсы і зямля». Што спрыяла ўзвышэнню новай дзяржавы на тэрыторыі Месапатаміі? Дзякуючы чаму імя яе кіраўніка ўвайшло ў сусветную гісторыю?

1. Уварванне качэўнікаў. Заснаванне Вавілона. У канцы трэцяга тысячагоддзя да н. э. у Месапатаміі пачалася засуха. Людзі не паспявалі аднаўляць арашальныя сістэмы пасля пяс-

чаных бур. Палі давалі менш ураджаю. Гарады-дзяржавы паступова прыходзілі ў заняпад і слабелі.

Гэтым скарысталіся ваяўнічыя качэўнікі-жывёлаводы — *амарэі*, якія ўварваліся з поўначы ў Месапатамію. Яны перасяляліся на захопленыя землі разам з сем'ямі і статкамі. Хутка яны падпарадкавалі сабе большасць гарадоў-дзяржаў Месапатаміі. Правадыры заваёўнікаў сталі тут царамі. Але яны захавалі ўладу мясцовых жрацоў і знаці.

Спачатку качэўнікі пасвілі сваю жывёлу на палях земляробаў. Але паступова заваёўнікі зразумелі перавагі арашальнага земляробства і перайшлі да апрацоўкі зямлі. Неўзабаве качэўнікі і земляробы змяшаліся і сталі адзіным насельніцтвам гарадоў-дзяржаў.

Адно з плямён качэўнікаў у XIX ст. да н. э. заснавала сваю дзяржаву са сталіцай у горадзе **Вавілон**. Назва горада перакладаецца як «Вароты бога». Па назве горада мы называем жыхароў гэтай дзяржавы *вавіл'янамі*.

2. Стварэнне дзяржавы Хамурані. Горад Вавілон займаў вельмі выгаднае геаграфічнае становішча. Тут Тыгр і Еўфрат

▲ Качэўнікі — амарэі.
Сучасны малюнак

- Што вы можаце расказаць пра гэты народ на аснове ілюстрацыі?

▲ Каля сцен Вавілона.
Сучасны малюнак

- Пра якія заняткі старажытных вавілонян сведчыць ілюстрацыя?

бліжэй за ўсё падыходзілі адзін да аднаго. Гэта дало магчымасць царам Вавілона кантраляваць абедзве ракі. У гэтых месцах праходзілі найважнейшыя сухапутныя і рачныя гандлёвыя шляхі Пярэдняй Азіі. Гандаль памнажаў багацці горада. Пасля таго як засуха ў Месапатаміі скончылася, урадлівыя землі рачных далін зноў сталі даваць багаты ўраджай.

Самым знакамітым царом Вавілона быў *Хамурапі*, які кіраваў у *1792—1750 гг. да н. э.* Хамурапі стварыў моцную, добра ўзброеную і вывучаную армію. Спачатку пад яго ўладай быў толькі Вавілон. Далей цар пачаў падпарадкоўваць сабе суседнія гарады-дзяржавы. Больш за 20 гадоў вавілонскае войска вяло з суседзямі бесперапынныя войны. У выніку пад уладай цара апынулася ўся Месапатамія і ўтварылася магутная дзяржава — *Вавілонія*.

3. Праўленне і законы цара Хамурапі. Улада Хамурапі была вельмі моцнай. Усе жыхары краіны лічыліся яго падданымі. Нават жрацы называлі сябе «рабамі цара». Лічылася, што правіцель атрымаў сваю ўладу і краіну ад багоў.

Кіраваць дзяржавай цару дапамагалі вяльможы і чыноўнікі. Іх галоўнымі задачамі былі збор падаткаў і набор у армію. Акрамя таго, яны павінны былі сачыць за насельніцтвам падпарадкаваных гарадоў.

Хамурапі вельмі шмат зрабіў для развіцця гаспадаркі. Па яго загадзе прывялі ў парадак арашальныя каналы па ўсёй краіне. Было расчышчана рэчышча Еўфрата, каб пазбегнуць паводак і палепшыць ара-

◀ Устройства грамадства ў дзяржавах Месапатаміі

На аснове схемы і тэксту параграфу параўнайце грамадскі лад ў Егіпце і Міжрэччы.

шэнне зямель. Дзякуючы гэтаму ўраджаі ў краіне значна павялічыліся.

Для кіравання вялізнай краінай неабходны былі добрыя дарогі. Хамурапі загадаў пабудаваць іх. Дарогі выкарыстоўваліся не толькі царскімі ганцамі, але і гандлярамі. З розных краін у Вавілон сталі прывозіць разнастайныя тавары. Цяпер у «Варотах бога» можна было пачуць гаворку амаль усіх народаў Пярэдняй Азіі.

Каб забяспечыць парадак, Хамурапі выдаў законы, абавязковыя для ўсіх жыхароў дзяржавы. Сам Хамурапі так вызначаў асноўную мэту сваіх законаў: «Каб моцны не прыгнятаў слабога, каб выказаць справядлівасць сіраце і ўдаве, каб прыгнечанаму выказаць справядлівасць». Тэкст законаў быў выбіты на глыбе базальту — моцным чорным камені. Гэты камень быў выстаўлены на галоўнай плошчы Вавілона. Цяпер любы чалавек, які ўмеў чытаць, мог азнаёміцца з тэкстам законаў.

Законы Хамурапі выконваліся ва ўсёй дзяржаве. Яны служылі ўзорам для заканадаўства шмат стагоддзяў.

с. 92–94

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

- ◆ *Адной з найбольш магутных дзяржаў Месапатаміі ў другім тысячагоддзі да н. э. стала Вавілонскае царства.*
- ◆ *Найвышэйшага росквіту Вавілонія дасягнула ў часы праўлення цара Хамурапі.* ◆ *Хамурапі стварыў адзін з найстаражытнейшых пісьмовых сводаў законаў.*

- ❓ 1. Хто такія амарэі? Якую ролю яны адыгралі ў гісторыі Месапатаміі?
2. Растлумачце лагічную сувязь: месцазнаходжанне Вавілона → рост магутнасці цароў Вавілоніі. 3. Дакажыце, што ўлада Хамурапі была моцнай. Якімі заслугамі адзначана яго праўленне? 4. З дапамогай стужкі часу вызначыце: ці мог цар Хамурапі паслаць ліст да егіпецкага фараона Тутмаса III? 5. Ці ўдалося Хамурапі дасягнуць асноўнай мэты, якую ён ставіў, ствараючы законы? Пацвердзіце фактамі.

У зборніку законаў Хамурапі 282 артыкулы. Што пра жыццё і заняткі жы-
хароў Вавілоніі можна даведацца, вывучаючы гэтыя законы?

АРТЫКУЛЫ З ЗАКОНАЎ ХАМУРАПІ

Калі чалавек украў маёмасць храма, ён павінен быць пакараны смерцю.

Калі чалавек украў асла, авечку або раба, ён павінен быць пакараны смерцю.

Калі чалавек стукнуў па шчацэ чалавека, вышэйшага па становішчы, чым ён сам, то ён павінен быць адлупцаваны валовай пугай 60 разоў.

Калі сын чалавека стукнуў па шчацэ сына чалавека, роўнага яму, то ён павінен адвесіць 1 міну серабра.

Калі раб чалавека стукнуў па шчацэ сына чалавека, то яму павінны адрэзаць вуха.

1. Чые інтарэсы ахоўвалі законы Хамурапі?
2. Чаму за крадзеж жывёлы і раба належала аднолькавае пакаранне? **3. Пра што гаворыць той факт, што за аднолькавае злачынства (удар па шчацэ) прадугледжваліся розныя пакаранні?**

Стэла з законамі Хамурапі ►

§ 18. Асірыя і Вавілонія

1. Якія дзяржавы старажытнасці вы ведаеце? **2.** Што садзейнічала ўзвышэнню гэтых дзяржаў?

Сталіцу адной з новых дзяржаў на тэрыторыі Месапатаміі называлі «логавішчам ільвоў», сталіцу іншай — «царом гарадоў». Якім чынам у дзяржаў атрымлівалася ператварацца ў магутныя дзяржавы? У чым прычыны іх гібелі?

1. Асірыйцы і іх дзяржава. На поўначы Месапатаміі ўрадлівыя раўніны змяняліся гарамі. Тут не было зямель, якія прыносілі б высокія ўраджаі. Затое перадгор'і і горы былі багатыя на залежы жалезнай руды.